

UNIVERSITATEA NAȚIONALĂ DE APĂRARE
CENTRUL DE STUDII STRATEGICE DE APĂRARE ȘI SECURITATE

Dr. NICOLAE DOLGHIN

GEOPOLITICA. DEPENDENȚELE DE RESURSELE ENERGETICE

Editura Universității Naționale de Apărare
București – 2004

CUPRINS

<i>INTRODUCERE</i>	4
<i>CAPITOLUL 1</i>	
<i>Geografia petrolului</i>	7
<i>CAPITOLUL 2</i>	
<i>Geografia consumului</i>	15
<i>CAPITOLUL 3</i>	
<i>Geopolitica petrolului</i>	18
<i>CAPITOLUL 4</i>	
<i>Geostrategia petrolului</i>	27
<i>CAPITOLUL 5</i>	
<i>Prețul petrolului</i>	31
<i>ÎN LOC DE CONCLUZIE</i>	34

INTRODUCERE

Componenta ideologică a bipolarității, cu toată infrastructura sa, inclusiv cea militară, a dominat confruntarea în perioada războiului rece. Dominația sa a fost atât de eclatantă încât a acoperit mobilul mult mai profund al confruntării, de aceea amintit cu circumspecție în declarațiile politice, dar urmărit cu consecvență în geopolitică, **cel al deținerii și accesului la resurse**. Interdependențele dintre resurse și dezvoltare, prosperitate, putere au fost demult decodificate și au modelat în bună măsură evoluția politică a lumii. Odată cu revoluția industrială însă, percepția faptului că resursele, îndeosebi cele naturale, se găsesc acolo unde „*nu trebuie*” și în posesia „*celor care nu le merită*” a apărut îndeosebi în zonele unde erau vitale. Percepția s-a acutizat pe măsura „*așezării*” geografiei politice a lumii în cadrul unor granițe mai mult ori mai puțin recunoscute, dar trasate, a căror nerespectare provoacă reacții ce depășesc cu mult stricta relație dintre doi actori politici. Resursele energetice de astăzi au contat puțin în procesul delimitărilor din secolul XIX, de exemplu, astfel că, atunci când au apărut ca problemă, lucrurile erau deja complicate. De aceea, petrolul, ca sursă energetică mondială dominantă a secolului al XX-lea, nu a fost străin de ultimul război mondial și nu poate fi eliminat din motivațiile unor conflicte distrugătoare și astăzi, precum cele din Golf, Angola, Cecenia etc. Economia mondială depinde încă de petrol ca resursă centrală de energie, chiar dacă au apărut și altele cum ar fi energia nucleară sau gazele naturale. Acestea din urmă au fost descoperite aproximativ în aceleași zone unde se află câmpurile petroliere, deci

necesită aceleași căi de acces, dar și ele constituie o resursă epuizabilă. Este un motiv suficient ca această perspectivă să reactualizeze, din când în când, discuțiile asupra limitelor dezvoltării. Oricum, păstrând încrederea în capacitatea oamenilor de a găsi mereu resursele necesare dezvoltării, inclusiv a surselor alternative de energie, nu pot rămâne neobservate jocurile politice și militare în jurul celor existente care vor asigura mare parte din necesarul de energie în viitorul apropiat.

Creșterea numărului populației pe glob și dezvoltarea economică pe care și-o propun toate statele lumii sunt inevitabil însoțite de creșterea consumului unor resurse energetice tot mai limitate. Dispariția bipolarității a înlăturat un motiv redus la câțiva actori ai confruntării, descoperind straturi mult mai profunde ale unei competiții în care participanții sunt mult mai numeroși iar motivația vitală, cu bătaie pe termen îndelungat. Economii dezvoltate depind de resursele energetice oriunde pe glob. Pierderea accesului la acestea pot avea consecințe distrugătoare, iată de ce o parte însemnată a politicilor externe dar și a celor de putere este preocupată de accesibilitatea conductelor și terminalelor, viitoarele trasee pentru conducte, de parteneriate etc. **Geopolitica este dominată de strategiile resurselor, îndeosebi a celor energetice.** Geopolitica îi obligă pe subiecții săi să ia în considerare „*totalitatea preocupărilor actorilor prezenți pe scena internațională*”, și este permanent „*interesată de calculele unora sau altora, ...de obiectivele ce vizează cooperarea sau destinderea relațiilor, dar și utilizarea forței sau de jocurile viclene.*”¹ Acțiunile teroriste de la 11 septembrie au avut efecte seismice asupra geopoliticilor energetice, mai ales asupra celor ale petrolului. Orientul Apropiat a devenit brusc o zonă mai puțin sigură, iar marile economii au realizat că sunt prea dependente de ea. Au trecut, deci, la acțiuni de disipare a dependenței pe întreg globul. Ca urmare, au dobândit rapid importanță strategică și alte zone, s-au declanșat alte competiții, interesele naționale încep să capete altă greutate în raport cu cele ale alianțelor etc., confirmându-se încă o dată că în marile strategii nimic nu poate fi ignorat, cu atât mai mult cu cât într-o perspectivă nu prea îndepărtată și alte resurse ar putea deveni

¹ Paul Claval, *Geopolitică și geostrategie. Gândirea politică, spațiul și teritoriul în secolul al XX-lea*, Editura CORINT, București, 2001, p.10.

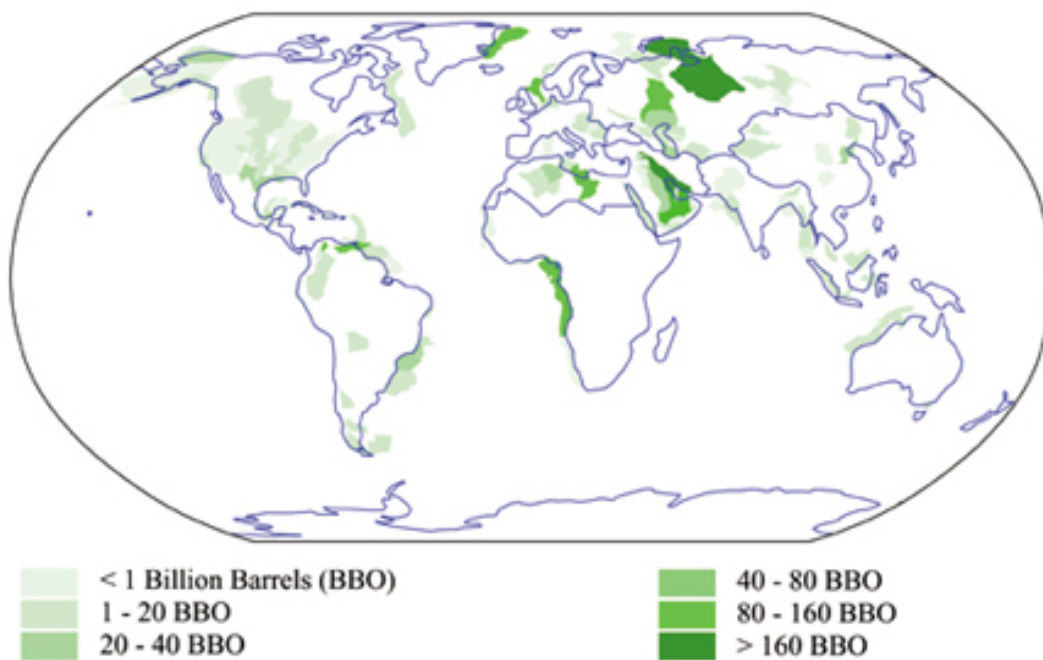
motive pentru competiții strategice: apa, alimentele etc. **De aceea rămâne strategia domeniul preferat al potențialelor.** „...*Petrolul – a-l găsi, a-l transporta, a-l cumpăra, a-l păstra – rămâne un punct de focalizare a vieților noastre și va continua să rămână astfel...*”² – declara un fost secretar de stat pentru energie al SUA, subliniind cum se transformă această resursă într-o problemă de securitate.

² <http://www.csis.org/event991208sRichardson.htm>

CAPITOLUL 1

Geografia petrolului

Petrolul a încetat de mult să fie doar problema geologilor ori economiștilor. Complică în mare măsură ecuațiile pe care trebuie să le rezolve politicienii și devine încet-încet un factor al vieții sociale ce nu poate fi ignorat, inducând direct sau indirect relații nu întotdeauna ușor de sesizat. În lipsa lui, comunitățile sociale cer din partea conducătorilor acțiuni ale căror efecte sunt deseori nepopulare, creează presiuni asupra proceselor decizionale, **statul devenind fie un raționalizator fie un vector al politicii de putere.**

Un document din anul 2000 al unei instituții publice în domeniul prospecțiunilor geologice din SUA³ oferă o estimare a resurselor convenționale de petrol (producția curentă însumată la care s-au adăugat rezervele rămase și resursele petroliere nedescoperite încă, dar bănuite) pentru 128 de zone petroliere ale lumii, în miliarde barili (BBO). Disponibilitatea geografică a rezervelor este prezentată pe hartă. Producția curentă însumată, rezervele rămase, creșterea rezervei și resurselor nedescoperite sunt estimate la aproximativ **3 miliarde de miliarde barili**. Din această cantitate, cca. 24% au fost extrase, iar 29% au fost descoperite și înregistrate ca rezerve se afirmă în aceleași documente. Câmpurile petroliere aflate în exploatare sunt cunoscute și domină jocurile geopoliticii ultimilor zeci de ani. Este oarecum firesc deoarece regiunea Orientului Mijlociu, una din cele clasice, posedă circa 70% din rezervele de petrol dovedite ale lumii⁴, iar zona Mării Caspice între 17-33 mii de miliarde barili⁵, cam tot atât cât rezervele din Marea Nordului. Dar începe să devină tot mai evidentă atenția acordată noilor zone în care se presupune existența unor depozite imense de petrol, încă nedescoperite în regiunile „clasice” și în altele noi: Orientul Apropiat, Siberia de Vest, regiunea Mării Caspice, deltele fluviilor Niger și Congo, nord-estul Groenlandei, Surinam etc.⁶ Transformarea acestor rezerve, bănuite dar încă intangibile, în resurse domină agendele politice ale principalelor puteri economice ale lumii.

Așa cum se observă, majoritatea rezervelor de petrol se află la distanțe mari de principalii consumatori, ceea ce creează în permanență probleme: politice, economice, de mediu etc., iar transformarea lor rezerve în resurse depinde de factori de aceeași naturi. Chiar și cea mai mărunță măsură luată într-o zonă cu rezerve de petrol, ori în legătură cu aceasta se poate răsfrânge în modul cel mai concret asupra prețului petrolului cu întregul său lanț de consecințe. Astfel, acest indicator financiar, care ar trebui să reflecte valoarea unei mărfi, devine la rândul său un instrument al geopoliticii în relațiile internaționale. Dacă, din punct de vedere economic, prețul petrolului reflectă realități trecute în devenirea mărfii, de la cheltuielile de extracție

³ http://www.geotimes.org/nov02/feature_oil.htm

⁴ <http://www.globalpolicy.org/security/natres/oil/2004/0202collision.htm>

⁵ <http://www.globalpolicy.org/security/natres/oil/2004/0112caspi.htm>

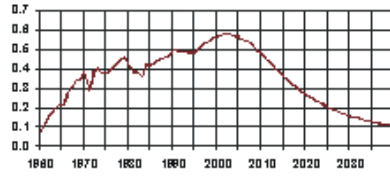
⁶ http://www.geotimes.org/nov02/feature_oil.htm

până la transportul la consumator, și se exprimă în bani, de regulă dolari SUA, geopolitic înseamnă estimări complexe de viitor pentru o resursă epuizabilă, de care depinde încă dezvoltarea și prosperitatea (accesibilitatea și volumul rezervelor, natura relațiilor de putere create în jurul rezervelor, gradul de pericol prezentat de noii actori din jocurile dezvoltării, oportunitățile și posibilele combinații etc.), estimări importante nu atât prin valorile lor financiare, cât prin cele politice, economice, militare etc. Totuși, **opinia publică resimte nemijlocit prețul economic al petrolului și acest lucru influențează politicile imediate, prețul geopolitic îi preocupă în primul rând pe marii actori și este o problemă a politicii de perspectivă.**

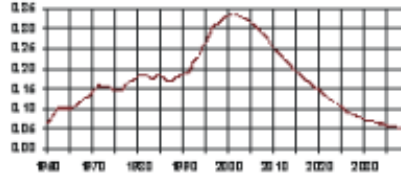
Oricum, vorbind doar despre petrol, descoperit sau nu, accesibil ori greu accesibil, ieftin sau scump, evidențele nu pot fi contestate: cu cât se consumă mai mult, cu atât se va epuiza mai rapid. Richard C. Duncan și Walter Youngquist oferă într-un studiu din 1998 o estimare a producției petroliere. Din analiza graficelor se observă **că trăim în deceniul producțiilor maxime, după care urmează declinul.**⁷

⁷ <http://www.dieoff.com/page133.htm>

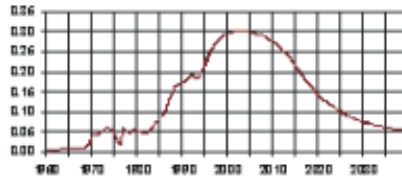
Algeria

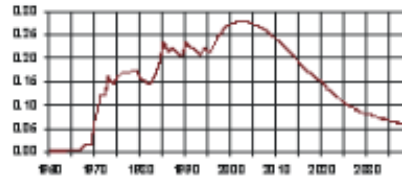
Argentina

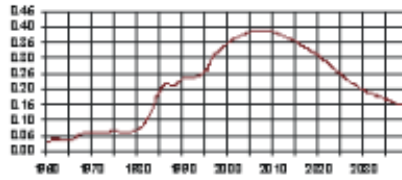
Angola

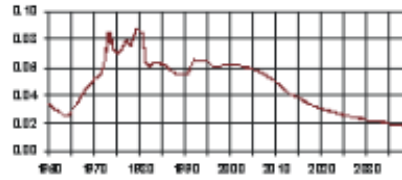
Australia

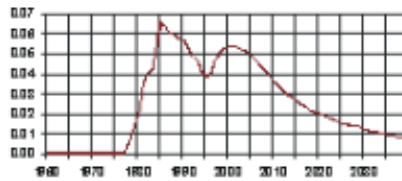
Brazil

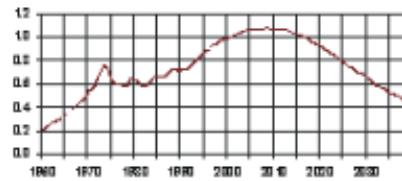
Brunei

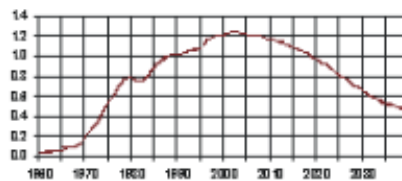
Cameroon

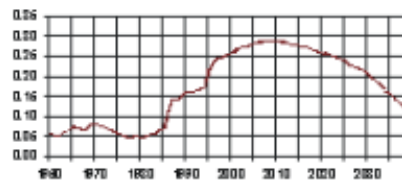
Canada

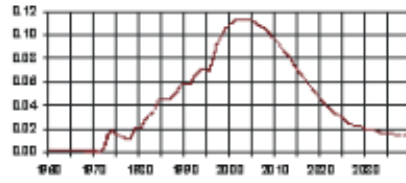
China

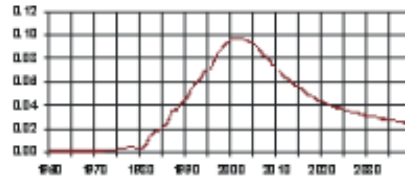
Colombia

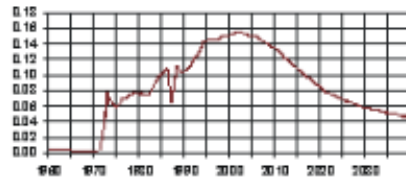
Congo

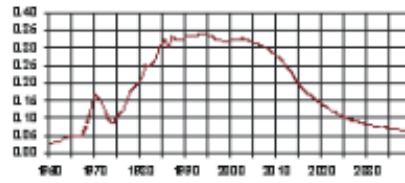
Denmark

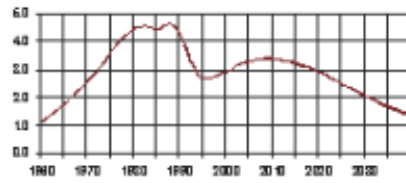
Equador

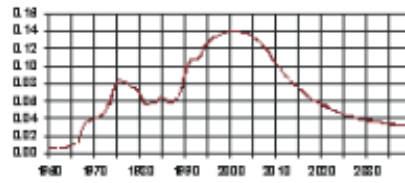
Egypt

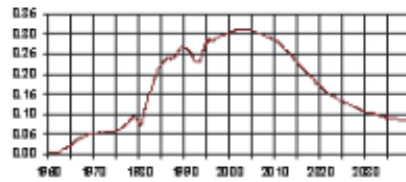
Former Soviet Union

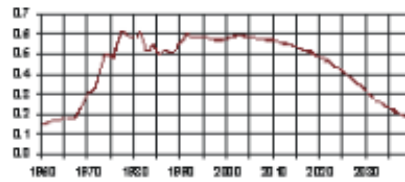
Gabon

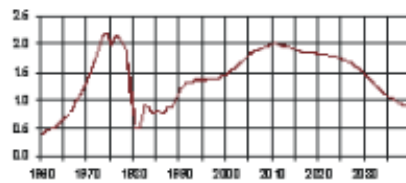
India

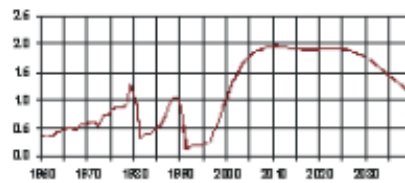
Indonesia

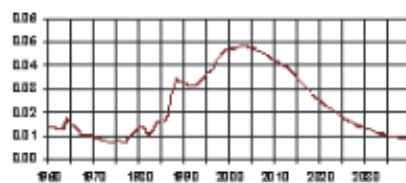
Iran

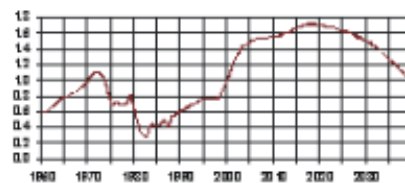
Iraq

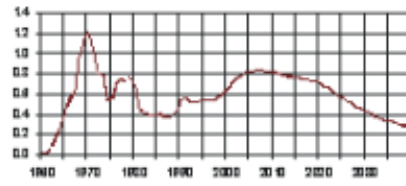
Italy

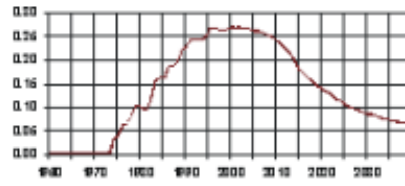
Kuwait

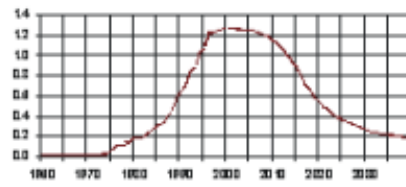
Libya

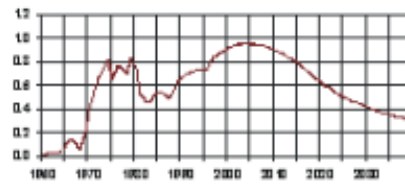
Malaysia

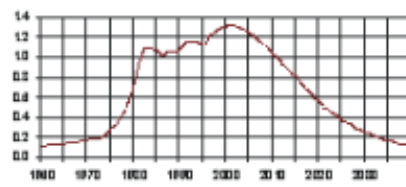
Norway

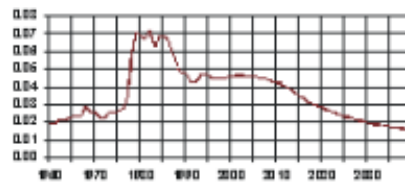
Nigeria

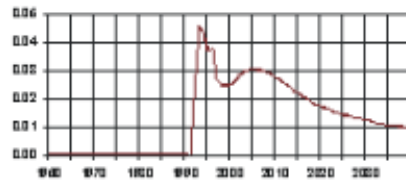
Mexico

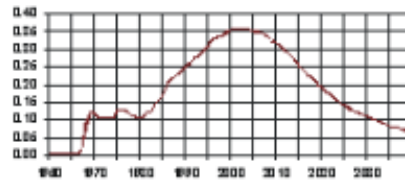
Peru

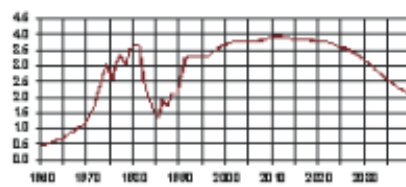
Papua New Guinea

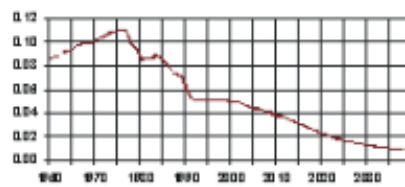
Oman

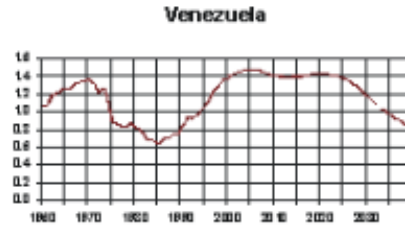
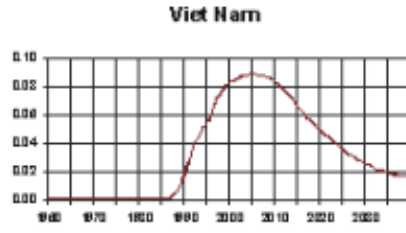
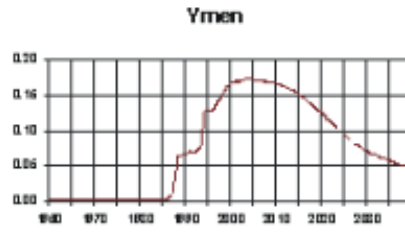
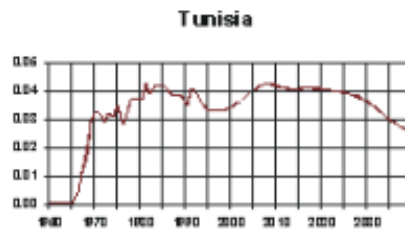

Saudi Arabia

Romania

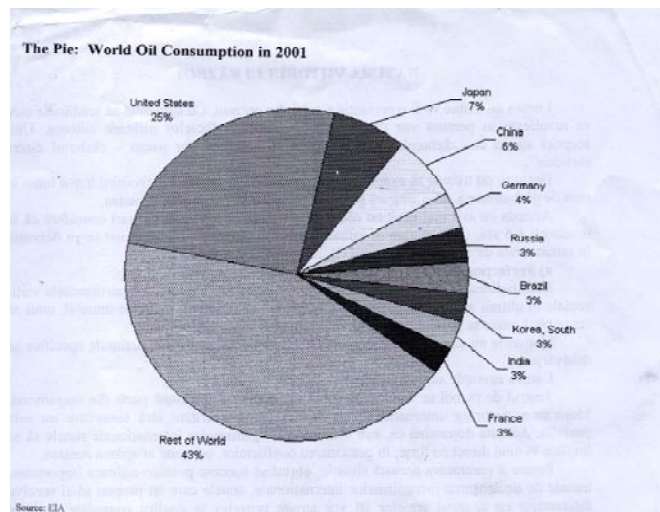
Când este vorba de rezerve, în general, iar cele petroliere nu fac excepție, cifrele exacte includ și un procent important de relativitate, deoarece exprimă strategiile în domeniu ale numeroșilor actori cunoscuți și mai puțin vizibili (state, companii naționale, lideri, partide politice) cu interese, politici și obiective proprii, puțin interesați să ofere certitudini concurenței. Cu toate acestea, tendințele nu pot fi negate chiar și la o analiză superficială. Astfel se explică preocupările pentru înlocuirea petrolului cu gaze naturale, energie nucleară și resurse alternative. **Gazele naturale, de exemplu, reprezintă în prezent aproximativ 23% din consumul global de energie, vor însemna peste 30% prin 2020⁸ și vor domina, probabil, geopolitica în viitoarele evoluții ale secolului XXI.**

⁸ <http://www.brookings.edu/views/articles/hill/20020712.htm>

CAPITOLUL 2

Geografia consumului

Din momentul în care petrolul a început să se impună ca principală sursă de energie la începutul secolului XX, **producția a acoperit consumul la nivel mondial, indiferent de ritmurile de creștere a acestuia**. Chiar și în perioadele de criză petrolieră nu a fost vorba despre insuficiențe cronice, ci de reducerea voită a producției și limitarea accesului la petrol. Este drept, asemenea perioade au reamintit lumii, că mai devreme sau mai târziu, petrolul se va epuiza, readucând în discuție corelația dintre petrol și dezvoltare. Cu câteva decenii în urmă a făcut mare vâlvă un raport al clubului de la Roma care oferea perspective sumbre dezvoltării, neadeverite însă. Până a se ajunge la momentul epuizării rezervelor, elita politică a lumii și-a elaborat propriile concluzii, vizibile în jocurile politice din jurul petrolului existent. S-a avut, însă, grijă ca aceste jocuri să evite angajarea în opoziție a marilor actori ai lumii pentru a se evita momente din preliminariile celui de-al doilea război mondial, de exemplu, când SUA prin embargoul petrolier impus Japoniei au creat în rândul opiniei publice japoneze o opinie favorabilă declanșării războiului prin atacurile de la Pearl Harbour, ori când URSS, deținătoarea unor imense rezerve, dar și piedică în accesul Germaniei hitleriste la petrolul din Orientul Mijlociu trebuia să dispară.

În diagrama Agenției Internaționale pentru Energie⁹ sunt prezentați principalii consumatori de petrol în 2001 și ponderea lor în cadrul consumului global. După cum se observă, 9 state ale lumii au consumat 57% din producția de petrol a anului, 5 dintre ele sunt membre ale grupului celor mai dezvoltate state (G8). Dintre ele, SUA reprezintă cea mai puternică economie a lumii, dar și cel mai mare importator de petrol, în timp ce Rusia nu importă, dar este unul din marii exportatori ai lumii. Cifrele, chiar dacă sunt relative, oferă totuși o imagine a consumurilor curente de petrol și sugerează și o proiecție a atitudinii statelor cu interese diverse pentru această resursă.

În asemenea condiții, un criteriu mult mai important pentru viitoarele evoluții este **poziția Chinei și Indiei. Ambele reprezintă economii în plină expansiune, dar sunt importatoare de petrol, conștiente, deci, că menținerea ritmurilor actuale ale dezvoltării economice depinde de modul în care vor reuși să-și asigure resursele energetice.** 60% din necesarul de petrol China și le asigură din Orientul Mijlociu și de aceea este atât de atentă la evoluțiile din regiune și se implică, inclusiv cu asistență militară, în state precum Iran și Siria.

Cererea de petrol crește cu aproximativ 2% anual, în timp ce câmpurile petrolifere sunt în declin cu aproximativ 5% pe an. Consumul în 2003 a fost de aproximativ 125 milioane barili pe zi, ceea ce înseamnă că până în 2015 producția curentă ar trebui să crească cu cca. 80%¹⁰ pentru a se asigura consumul.

Aceeași Agenție Internațională pentru Energie arată într-un raport al său că, în acest an, Chinei îi vor fi necesare 5,8 milioane barili pe zi pentru a-și asigura consumul, ceea ce înseamnă 800.000 tone zilnic, ori aproximativ 0,3 miliarde tone pe întregul an. În 2003, a fost de 0,25 miliarde tone. Cu acest consum China va întrece Japonia, trecând pe locul 2 în lume în rândul consumatorilor, după SUA. Cu alte cuvinte, în acest an, China va consuma aproximativ 2/3 din producția anuală a Arabiei Saudite, Iranului și Kuweitului la un loc sau 1/10 din producția mondială, SUA va avea nevoi de 1/3, iar Japonia de aproximativ cât China¹¹. Deci primele trei

⁹ <http://gv3.com/policypete/policypete.htm>

¹⁰ <http://66.102.9.104/search?q=cache:EzxZvV8PuIJ.../policypete.htm+&hl=enfic=UTF>

¹¹ http://english.peopledaily.com.cn/200401/13/eng200401.13_132491.shtml

consumatoare vor folosi în 2004, 1,6 miliarde barili, adică mai mult de jumătate din producția globală, estimată la aproximativ 3 mii de miliarde barili. Nu întâmplător, aceste state fac parte din grupul celor mai activi actori ai geopoliticii mondiale.

CAPITOLUL 3

Geopolitica petrolului

Petrolul domină geopolitica de peste 60 de ani, indiferent de ceea ce se dorea a fi prezentat drept evidență. Criza petrolieră din anii '70 ai secolului trecut n-a făcut altceva decât să sublinieze acest adevăr care, încet – încet devine truism. Tot ceea ce se întâmplă în zona Golfului de peste trei decenii constituie secvențe strâns legate între ele, mai mult decât pare la prima vedere, a unor elaborări post criza petrolieră amintită.

S-ar putea spune că două au fost condiționările majore ale geopoliticii petrolului și ele o vor domina încă multă vreme:

1. Reducerea dependențelor:

- posesor – consumator;
- consumator – posesor.

Deși ne-am obișnuit să considerăm că cei aflați în poziții avantajoase sunt posesorii de resurse petroliere, iar consumatorii nu dispun de prea multe alternative, realitatea demonstrează că, depinzând de consumatori prea puternici, posesorii nu se situează pe poziții prea confortabile, fiind nevoiți să facă față unor presiuni mult mai diversificate și exercitate de subiecți mult mai numeroși decât și-ar fi dorit. Este ceea ce se întâmplă astăzi în jurul petrolului caspic și din regiunea Golfului.

2. Diversificarea surselor și resurselor. La prima vedere ar părea o continuare a primei condiționări, dar diversificarea va disipa dependențele în ansamblu, va crea condiții favorabile alegerii acestora, va conduce la intensificarea voită și temporară a dependențelor. Diversificarea resurselor se simte deja din plin pe piața gazelor naturale, iar a surselor se observă în interesul crescând pentru Africa.

Într-o lume în care petrolul asigură 40% din energia lumii și peste 90% din combustibilul mijloacelor de transport, geopolitica nu poate ignora premisa că economiile industrializate pot oricând intra în „foame de energie”, ceea ce ar declanșa competiții cu un ridicat potențial conflictual pentru rezervele existente. Companiile petroliere avansează previziuni îngrijorătoare. Pentru fiecare 10 barili vânduți, prospectorii lor identifică doar 4 în loc. De aceea, multe firme consideră că singura cale de a opri această tendință este **reîntoarcerea în Orientul Mijlociu** de unde, unele au fost îndepărtate în timpul naționalizărilor din anii '60-'70: „*Să revenim în Orientul Apropiat, ori să ne pregătim pentru necazuri*”.¹²

O scurtă trecere în revistă a principalilor actori politici ai lumii, deși în geopolitica petrolului ar fi mai potrivită sintagma „*centre de putere*”, relevă deosebiri între ele, dar și un punct comun. SUA, UE, Japonia sunt state cu economii avansate și dezvoltate, instituții financiare, naționale și internaționale, stabile și puternice, societăți democratice așezate, constituite pe principiile primordialității legii și drepturilor omului. De asemenea, ele asigură o calitate a vieții superioară la toți indicatorii. China și India sunt state cu economii având ritmuri intense de dezvoltare, stabilitate financiară, societăți în curs de deschidere și modernizare, deși tradițiile au o influență puternică iar calitatea vieții este departe de cea a statelor din prima categorie. **Punctul comun al tuturor acestor centre de putere o constituie dependența, în special dependența de resursele energetice.** În mare măsură, aceasta este realitatea care le modelează comportamentul geopolitic, precum și conținutul strategiilor. Un loc distinct în rândul centrelor de putere îl reprezintă Rusia. **Ea întrunește trăsături specifice ambelor categorii enumerate, dar ceea ce o deosebește radical este faptul că nu este dependentă de resurse naturale, dar această independență îi influențează și ei în aceeași măsură geopolitica și strategia.** De altfel, șeful Statului Major General rus afirma într-o intervenție că principalele criterii de „*înțelegere și apreciere a proceselor care se petrec în lume ar putea fi:*

¹² Idem.

a) *nivelul dezvoltării economice a subiectului în ansamblu și starea sistemului său financiar;*

b) *gradul de asigurare cu materii prime și resurse naturale, în primul rând cu cele energetice, dar și cu altele, inclusiv resurse intelectuale;*

c) *ca o consecință a celor două – nivelul bunăstării sociale a populației”.*¹³

În aceste condiții, geopolitica petrolului domină preocupările guvernelor lumii și se manifestă într-o multitudine de forme, începând de la cooperare multilaterală, investiții în domeniu, asistență tehnică, licitații, ajutoare economice și financiare, privatizări, condiții preferențiale etc. până la forme care amintesc mai curând de geostrategie, fiind dominate de componenta militară, amenințări și demonstrații de forță, prezență militară și chiar violență armată. De aceea, realitățile zilelor noastre oferă construcții politice atât de neașteptate: coaliția antiteroristă unde sunt foarte fragile motivele care țin membrii alături, iar prin terorism fiecare înțelege cam ceea ce-l preocupă; relațiile dintre democrația SUA și cvasi-totalitarismele centrale asiatice; apropieri ruso-saudite, de neimaginat cu câțiva ani în urmă etc.

Principalii actori ai geopoliticii petrolului astăzi sunt SUA și Rusia. Fiecare dintre ei demonstrează că și-au elaborat politici și strategii solide în acest domeniu. Obiectivele lor sunt diferite, dar faptul că există o anumită complementaritate între obiective face ca, pe termen lung, cei doi să coopereze, bineînțeles neexcluzându-se competiția pentru poziții cât mai favorabile.

Bazându-se pe resurse energetice, în special pe petrol și gaze naturale, Rusia, al doilea producător de petrol al lumii, își urmărește cu consecvență obiectivul de a realiza un sistem al dependențelor în care poziția sa să dispună de ponderea necesară pentru o dezvoltare economică evidentă, care s-o facă ascultată în toate problemele lumii și să-i asigure securitatea. Deocamdată, ea însăși este dependentă de veniturile obținute prin exportul de petrol. Pe măsură ce ponderea acestora în construcția bugetului scade, fiind înlocuite cu alte venituri oferite de o economie în revenire, obiectivul strategic se înfăptuiește. Acesta este și motivul pentru care guvernul de la

¹³ Voennoiia Mîsli, nr. 5, 2004, p. 59.

Moscova acționează cu atâta perseverență pentru a fi admisă cât mai curând în Organizația Mondială a Comerțului, ceea ce i-ar permite să participe pe picior de egalitate cu celelalte economii la tranzacțiile mondiale, fără restricțiile impuse de statutul său de nemembru organizației.

Obiectivul strategic urmărit de SUA este acela de a-și asigura pe termen lung resursele necesare menținerii ritmurilor de dezvoltare economică prin accesul la resurse și libertatea tranzitului. Este un obiectiv complex, de durată, iar realizarea lui impune implicarea decisivă în procesele de stabilizare a lumii și de întărire a securității prin încurajarea pieții libere, a valorilor democratice, a transparenței și predictibilității în acțiunile celorlalți actori ai lumii. Oricum proiectele în care se angajează sunt considerate investiții mai ieftine decât valoarea eventualelor pierderi economice provocate de disfuncționalități ale fluxurilor energetice.

S.U.A. văd în petrolul rusesc o posibilă alternativă stabilă la petrolul obținut din Orientul Mijlociu, o regiune imprevizibilă și unde se pot produce evenimente care să afecteze ritmicitatea livrărilor. Rusia, la rândul-i, consideră pătrunderea petrolului său pe piața americană un început pentru viitoare construcții economice și de securitate fiabile. De aceea, pe termen lung, interesele celor doi coincid, chiar dacă pe termen scurt apar episoade care țin mai curând de concurența economică.

Anul trecut, în Texas s-a desfășurat prima întâlnire bilaterală între oficiali din domeniul petrolului. Înaintea acesteia, o companie privată de investiții americană aprobase garantarea unui împrumut de 130 milioane dolari pentru construcția unui terminal petrolier la Sankt Petersburg, inclusiv pentru lucrări de infrastructură. A doua întâlnire va avea loc în septembrie anul acesta, în Rusia, și până atunci au avut loc discuții pentru participarea investitorilor americani la construcția unei conducte de aprox. 1.500 km care să lege rețelele din vestul Siberiei de portul Murmansk.¹⁴ Proiectul a fost aprobat de guvernul rus, conducta ar urma să aibă o capacitate de **80 milioane tone pe an** și va intra în funcțiune prin anul 2009. Portul Murmansk este singurul care asigură ieșirea fără restricții a Rusiei la Oceanul mondial. În luna iulie 2004, guvernul rus a aprobat vânzarea pachetului de acțiuni (cca 7,59%) deținut de

¹⁴ <http://www.naturalist.com//eco-news/index.cfm?p=display&id=7466>.

stat la compania „LUKOIL”. Imediat după aceea, președintele V. Putin, în prezența șefului companiei americane „Conoco Phillips” a făcut următoarea declarație: *„Tare mult aș dori ca relațiile dintre oamenii de afaceri ruși și americani să se dezvolte mai activ, îndeosebi într-un domeniu atât de strategic cum este energetică”*¹⁵. Pentru analiști a fost suficient să sugereze cine va fi cumpărătorul viitorului pachet de acțiuni. Compania rusă LUKOIL deține 1,5% din rezervele mondiale de petrol și 2% din producție. De asemenea, acest pas ar putea contribui la rezolvarea rapidă a câmpurilor petroliere deținute de firma rusă în Irak.

O zonă dominată astăzi de concurența între cei doi actori este cea a Mării Caspice. Dar complexitatea zonei, conflictualitatea potențială, disputele juridice asupra mării propriu-zise vor obliga, mai devreme ori mai târziu, pe toți subiecții internaționali implicați, inclusiv pe cei doi, să coopereze pentru menținerea stabilității ei, altcumva vor avea toți de pierdut destabilizând piața energetică, ceea ce ar putea afecta toate țările lumii și provoca reacții mult mai periculoase.

Bogată în petrol și gaze naturale, zona Mării Caspice include interesele statelor învecinate nemijlocit: Azerbaidjan, Kazahstan, Iran, Rusia și Turkmenistan. Între aceste țări există puncte de vedere deosebite referitoare la statutul și modalitățile de exploatare a resurselor, ceea ce împiedică demararea unor programe pe termen îndelungat. De asemenea, vecinătatea cu regiunea Orientului Mijlociu, Caucaz și bazinul Mării Negre, face ca și alte state să aibă interese majore în acea zonă. Într-o măsură destul de consistentă și România va avea avantaje în cazul unor soluții care să ofere stabilitate livrărilor energetice.

Statutul juridic incert nu încurajează firmele să investească masiv în infrastructura petrolieră și a gazelor naturale în zonă. Acest lucru face să crească interesul pentru cea existentă și care este controlată în mare măsură de Rusia, aflată în căutarea investițiilor străine. În ultimă instanță, viitoarele trasee vor trece sau nu prin teritoriul rusesc, dar petrolul va trebui să tranziteze prin ele și acesta este lucrul cel mai important și avantajos pentru stabilitatea unei regiuni întinse a globului pământesc.

¹⁵ http://www.ng.ru/economics/2004-07-26/4_present.html.

Pe harta prezentată în continuare¹⁶, întocmită de Igor Effimoff de la firma Teton Petroleum Co., sunt prezentate traseele actuale și potențiale pentru exportul petrolului și gazelor din bazinul caspic.

Harta sugerează, totodată, și multiplele instrumente posibile în relațiile de putere dintre principalii actori ai lumii. Practic, zona caspică nu poate fi izolată de cea a Orientului Mijlociu și într-un fel sau altul prezintă aceiași indicatori de instabilitate geopolitică: terorism, conflicte (din Cecenia și Nagorno-Karabah), delimitări teritoriale insuficient reglementate, probleme etnice, refugiați etc. În aceste condiții, este greu de estimat dacă bazinul caspic va deveni o alternativă mai sigură la petrolul din Orientul Mijlociu. Crește astfel atractivitatea traseelor petroliere nordice ceea ce

¹⁶ http://www.geotimes.org/nov.02/feature_oil.html.

întărește rolul Rusiei în viitoarele jocuri politice pentru stabilizarea întregii regiuni. La începutul lunii august, o explozie a conductei Kirkük-Ceyhan a întrerupt practic exportul petrolului irakian prin portul turcesc, ceea ce a făcut ca în aceeași zi prețul petrolului să ajungă la niveluri neîntâlnite decât în preajma războiului din 1990 din Golf. În actualele condiții ale mediului de securitate nu se poate garanta că viitoarea conductă Baku-Ceyhan nu ar putea fi supusă acelorași riscuri. Astfel, piața petrolului ar deveni foarte sensibilă în condițiile în care deja țările OPEC, cu excepția Arabiei Saudite au atins cotele maxime ale extracției, deci posibilitățile acestei organizații de a stabili situația pentru mărirea producției sunt limitate.

SUA sunt direct interesate în libertatea traficului petrolului din zona caspică și Orientul Mijlociu, de aceea s-au implicat activ în stabilizarea zonei urmărind, totodată, și evitarea formării unui monopol rusesc al transportului. De aceea au contribuit la realizarea conductei ocolitoare Baku-Ceyhan, dar dare nu poate fi avantajoasă din economic fără participarea Rusiei. Pe termen îndelungat, nici Afghanistanul nu este exclus ca traseu pentru o viitoare conductă, extrem de avantajoasă, la oceanul mondial. Deocamdată, SUA sunt singura putere mondială care acționează declarat pentru asigurarea accesului la sursele petroliere, de rezultatele acțiunilor sale beneficiind în egală măsură și celelalte state ale lumii.

Un actor tot mai prezent pe piața petrolieră este **China**. Pentru a-și susține ritmurile de dezvoltare are nevoie de livrări constante de petrol. În acest sens, are o relație specială cu Rusia și Kazahstan, sursele cele mai apropiate, dar și Arabia Saudită. Într-un fel sau altul, toate economiile statelor vor resimți noul statut al Chinei de mare consumator de resurse energetice. Creșterile prețurilor la petrol în 2004 sunt puse și pe seama faptului că în acest an, al doilea mare consumator de petrol al lumii a devenit China, devansând Japonia. Este firesc să se pună întrebarea, care va fi comportamentul geopolitic al Chinei în momentul în care se va simți împiedicată în achizițiile cantităților necesare de resurse energetice. Eventualele sincope îi vor provoca disfuncționalități economice cu repercusiuni directe asupra celor 1,5 miliarde de locuitori și de acest lucru este conștient întreg globul. Recente evenimente sugerează că politica chineză tratează această problemă cu maximă

seriozitate. În ultimul timp se observă că se implică tot mai insistent în disputele privind insulele limitrofe din Pacific și în problema Taiwanului, zone pe care China, pe lângă faptul că le consideră că-i aparțin, sunt bănuite că dețin și importante resurse petroliere. De câțiva ani se poartă convorbiri ruso-chineze pentru construcția unei conducte, finanțate de partea chineză, care să lege zăcămintele din estul Siberiei de China. În 2002, s-a semnat chiar și un acord guvernamental în acest sens și se stabiliseră și cantitățile de petrol ce urmau să fie livrate în următorii 25 ani. Dar în ultimele luni, Moscova a decis ca traseul să fie ramificat și către Nahodka, la țărmul Oceanului Pacific, pentru a evita incomoditatea dependenței exclusive de un singur partener. Rusia a simțit imediat reacția chineză care i-a ridicat noi obstacole în procesul de accedere la OMC.¹⁷

În anul 1997 Compania Națională a Petrolului din China a semnat un acord cu ministerul energiei din Kazahstan pentru construcția unei conducte între cele două țări. Proiectul întârzie și analiștii explică fenomenul prin lipsa dorinței celorlalți jucători ai pieții mondiale a petrolului, în primul rând a Rusiei și SUA de a construi alternative la conductele existente (Tenghiz-Novorossiisk) sau în faze avansate ale construcției (Baku-Tbilisi-Ceyhan), ori de a contribui la accentuarea dependenței unui Kazahstan subpopulat de o Chină suprapopulată.

Un alt actor care și-a declarat interesul pentru petrolul caspic este **India**. Perspectiva este susținută de proiectul de realizare a magistralei de transport „Nord-Sud” care ar urma să lege portul indian Mombay de la Oceanul Indian cu porturi iraniene (Bender-Abbas, Bender-Amirabad, Anzeli), prin Marea Caspică, portul Olia (aflat în construcție lângă Astrahan, Rusia) cu Sankt Petersburg. Această rută va scurta durata transportului între Asia și Europa cu 10-12 zile, ceea ce ar însemna o reducere a cheltuielilor de transport cu aprox. 20%.¹⁸ India speră ca proiectul să fie completat cu conducte petroliere care să facă legătura cu cele existente, facilitându-și, astfel, accesul la petrolul din nord. Proiectul este susținut și va fi finanțat de state europene, India, Rusia, dar și de Kazahstan și Turkmenistan.

¹⁷ <http://www.izvestia.ru/economic/article/206089>.

¹⁸ http://www.ng.ru/courier/2004-01-26/10_kaspiy.html.

Majoritatea proiectelor având drept punct de plecare petrolul pot fi dublate cu altele legate de gazele naturale aflate în cantități mari în bazinul caspic și Orientul Mijlociu. Este o particularitate care face ca, practic, toate statele din această întinsă regiune să ocupe poziții cât mai avantajoase în jocurile de stabilitate ca o primă etapă pentru construcții de securitate mai ample. Desigur, interesele geopolitice sunt mari, predomină astăzi relațiile de putere în care fiecare încearcă să-și impună voința asupra celuilalt, opțiunile sunt diferite și aceste realități oferă o imagine nu tocmai încurajatoare. Dar ceea ce susține optimismul în posibilitatea stabilizării reale a regiunii este faptul că nici un actor din zonă nu respinge *à priori* avantajele dezvoltării și nu încearcă să se izoleze. În condițiile globalizării, această realitate a scos în prim plan dimensiunea cooperativă a geopoliticii, deși n-au fost eliminate disfuncționalități care au impus și manifestări ale geostrategiei în continuarea geopoliticului.

Petrolul a fost cel care a generat și războiul iraniano-irakian din anii '70, și ocuparea Kuweitului de către Irak în 1990 și intervenția multinațională împotriva regimului Hussein din Irak de anul trecut.

CAPITOLUL 4

Geostrategia petrolului

Războiul rece s-a sfârșit și o dată cu el și geostrategia bazată pe amenințarea distrugerii nucleare reciproce. Amenințarea, reală, dincolo de toate exagerările propagandistice, a fost instrumentul politic decisiv în imprimarea unui caracter previzibil geostrategiei și unui relativ echilibru al puterii. **Armele nucleare existente sunt tot atât de nimicitoare astăzi ca altădată, dar amenințarea distrugerii reciproce, la fel de reală ca acum două decenii, nu mai este un instrument politic, chiar dacă superputerile au declarat oficial că nu vor pregeta să folosească armele nuclear dacă interesele lor vitale vor fi afectate.** Probabil că aceasta va fi premisa care va fundamenta toate construcțiile geostrategice în viitorul previzibil.

Geostrategia a devenit mai difuză iar **prezența militară, indiciul concret clasic al intereselor strategice se reduce la minimum intensificându-se, în schimb, realizarea capabilităților de aplicare a efectelor acțiunilor militare în zonele de interes.** Exemplu devenit deja celebru al acestei noi filosofii strategice este cel al coaliției militare împotriva Irakului în anul 2003, care cu efective minime (circa 200 mii militari), a ocupat un stat având aproximativ suprafața Franței, fără ca pe teritoriul statului irakian să existe vreo regiune inaccesibilă loviturilor. De asemenea, cazul Irakului evidențiază că resursele petroliere și căile de acces către acestea constituie preocuparea majoră pentru geostrategia acestui început de secol.

Cea mai evidentă demonstrație o reprezintă consecvența cu care SUA urmăresc libertatea accesului la piața petrolieră folosind, atunci când este nevoie, și instrumente ale geostrategiei. Această tendință a fost explicată într-un raport al Consiliului Securității Naționale al SUA în 1999: „...*Statele Unite vor continua să aibă un*

interes vital în asigurarea din exterior a livrărilor de petrol".¹⁹ Seriozitatea problemei este susținută și de faptul că, SUA includ în categoria intereselor vitale acele valori pentru apărarea cărora vor recurge la forță armată. Prezentându-și programul electoral, candidatul democrat la președinția SUA, John Kerry, a insistat **asupra priorităților sale** în domeniul securității naționale²⁰:

- *a deschide și a fi liderul unei noi ere a alianțelor;*
- *a moderniza cele mai puternice forțe armate din lume;*
- *a folosi în exterior diplomația, puterea economică și forța neobișnuită de atracție a valorilor și idealurilor americane;*
- *a elibera America de dependența periculoasă față de petrolul din Orientul Mijlociu.*

În timpul războiului rece, SUA au considerat drept teatre principale ale confruntării cu URSS centrul și sud-estul Europei, acolo unde se aflau concentrații mari de trupe sovietice, și Orientul Îndepărtat. Mutațiile strategice au făcut să scadă interesul pentru aceste zone, prezența militară americană rămânând la niveluri care să nu afecteze credibilitatea angajării SUA în problemele securității europene. Au devenit, însă importante pentru strategie Asia Centrală, bazinul caspic, zona Mării Chinei de Sud și, bineînțeles, zona Golfului. Toate sunt regiuni bogate în petrol și gaze naturale, resurse dovedite sau bănuite, dar mai ales sunt în proximitatea unor puteri militare (Rusia, China) care pot interveni în competiție, iar faptul că în toate aceste zone există multe probleme care pot fi activate cu ușurință fac posibile evenimente care să destabilizeze piața petrolului. Întrucâtva la fel se caracterizează și alte zone bogate în petrol din Africa (Algeria, Angola, Nigeria, Sudan) sau Asia (Indonezia) cu multe probleme etnice, sociale și politice nerezolvate, dar aflate deocamdată în afara preocupărilor competitive majore ale principalilor actori ai lumii.

Ca urmare, investițiile financiare ale SUA în bazinul caspic și Orientul Mijlociu sunt susținute de programe militare: modernizarea forțelor armate ale statelor din zonă pentru a fi capabile să mențină stabilitatea, parteneriate, inclusiv cu ceilalți

¹⁹ <http://www.globalpolicy.org/security/natres/generaldebate/2001/0601Klar.htm>.

²⁰ <http://www.izv.info/politic/news 84687>.

actori pentru soluționarea unor probleme, dezvoltarea unor obiective de infrastructură militară care să le asigure mobilitatea propriilor forțe etc. Noul concept de **război bazat pe rețea** va oferi forțelor armate ale SUA posibilitatea de a executa lovituri precise din puncte de dislocare inaccesibile eventualelor riposte. Chiar și posibilitatea amplasării unor baze militare noi în Bulgaria, România și Polonia nu poate fi ruptă de problematica petrolului. Locațiile aflate în discuție se află în apropierea unor conducte de petrol în funcțiune, ori aflate în proiect.

Rusia se află într-un amplu proces de adaptare a strategiei la noile realități. Renunțând la ambițiile geostrategice globale ale URSS, ea se concentrează asupra programelor regionale: își adaptează prezența militară în regiunea Caucazului, profitând evident de războiul din Cecenia, a înființat baze militare în Armenia și în state din Asia Centrală, controlează un sistem unic de apărare aeriană al CSI, acordă asistență militară majorității statelor din această organizație etc. Totodată, sunt semnificative modificările doctrinare și programele de modernizare a propriilor forțe. A declarat că va folosi armele nucleare în cazul unor agresiuni, chiar și împotriva statelor neposesoare de arme nucleare, a adoptat și ea strategia loviturilor preventive și în acest scop își modernizează infrastructura (cosmică și aeriană). De asemenea, în cadrul forțelor armate se desfășoară intense activități de pregătire pentru sporirea mobilității, se perfecționează vectorii pentru transportul loviturilor nucleare, își intensifică acțiunile comune de instruire și planificare, cu armatele NATO etc.

Nu sunt lipsite de importanță acțiunile strategice ale altor actori. China și-a redus concentrările de trupe de la granița nordică cu Rusia și își concentrează eforturile asupra zonelor sale de vest în care sunt estimate rezerve importante de petrol: provincia Xinjiang, Marea Chinei de Est și Marea Chinei de Sud, zone aflate în litigiu. Taiwanul este invocat tot mai frecvent în discursul politic deoarece oferă posibilitatea controlului unor importante căi de navigație în Pacific. Către aceste zone își îndreaptă atenția și Japonia, care, totodată, își perfecționează capacitățile sale operaționale în zonă (nave de luptă, avioane de patrulare etc.). În zona Golfului, China își întărește relațiile militare cu Arabia Saudită, mai ales după ce în opinia publică din SUA s-au auzit voci ostile și chiar amenințări la adresa regatului saudit,

dar și cu alte state din Orientul Mijlociu. *„Fără o strategie cuprinzătoare de prevenire a transformării Chinei într-un consumator de petrol egal cu SUA, o coliziune între superputeri este posibilă”*²¹ afirmă directorul unui institut american de analiză a securității globale. India participă la modernizarea forțelor navale ale Kazahstanului, Turcia la realizarea unor obiective de infrastructură militară în Turkmenistan, Iranul se pronunță împotriva prezenței militare străine în Marea Caspică și pentru strângerea relațiilor cu Azerbaidjan invocând episoade ale unei istorii comune etc.

Desigur, aceste jocuri de natură militară nu depășesc limite care să provoace răspunsuri ce ar pune în pericol stabilitatea. Dar analizate fiecare în parte, se dovedește că statele care-și propun niveluri ridicate ale dezvoltării nu-și pot permite să rămână indiferente la eventuale turbulențe pe piața petrolului. Consecințele acestora ar putea modifica în totalitate lumea care ne înconjoară ceea ce le-ar periclita programele de dezvoltare, risc pe care nu sunt dispuse să și le asume.

Evoluțiile din jurul petrolului au pus parțial în umbră „jocurile” care se desfășoară pentru gazele naturale. Acestea sunt încă la început, dar vor deveni tot mai evidente și intense pentru că gazele naturale sunt considerate un înlocuitor al petrolului, atunci când acesta se va epuiza, ori va deveni evident că este insuficient pentru toți consumatorii. Deocamdată, evenimentele provocate pe piața gazelor naturale mai sunt încă asociate cu piața petrolului, dar probabil că acest lucru nu va mai dura mult timp și jocurile vor deveni de sine stătătoare.

²¹ http://www.globalpolicy.org/security/natres/oil2004/0202_collision.htm.

CAPITOLUL 5

Prețul petrolului

Șocurile produse de evoluția prețului petrolului acoperă, de regulă, toate arhitecturile ce se proiectează în jurul său. Salturile prețului, spectaculoase de la o zi la alta, provocate de cele mai neînsemnate disfuncționalități ale pieței demonstrează, dacă mai era nevoie, cât este de serioasă problema și cât de devastatoare pot fi efectele interne în cazul unor crize prelungite.

Oricum, se consideră că prețurile petrolului s-au rupt de indicatorii reali de extracție și nu-i mai reprezintă. În luna mai s-au desfășurat la Amsterdam lucrările Forumului Energetic Internațional unde a avut loc și o întâlnire neformală a statelor membre OPEC. Atunci, prețul barilului era de aproximativ 40\$. Îngrijorate de creșterea rapidă a prețului, statele industrializate au făcut un apel către această organizație să mărească cantitățile extrase pentru a putea liniști piața. Un analist în domeniul petrolului a declarat atunci că o mărire a cifrelor de extracție „*va produce doar oscilații de scurtă durată pe piață*”²². În iunie, Arabia Saudită a declarat că va mări limitele stabilite pentru extracție. La sfârșitul lunii august OPEC recunoaște că, în afara Arabiei Saudite ceilalți membri au ajuns la limita posibilităților. Oricum, decizia depășirii cotelor a stârnit reacții violente din partea altor state membre (Venezuela, Iran) cu pondere importantă pe piața petrolului. Ca un **punct de referință**, în 1990, în ajunul războiului din Golf, când toate bursele așteptau începerea acțiunilor militare, prețul barilului de petrol ajunsese la punctul maxim: 41,15\$. La începutul lunii august 2004, în absența unei amenințări militare credibile, prețul barilului de petrol ajunsese la aproape 45\$.

S-au încercat diferite explicații pentru sinusoidalele neașteptate ale prețului și pentru sensibilitatea pieței:

²² <http://www.izvestia.ru/economic/article/18240>.

- factorul chinez a fost des invocat, pornind de la realitatea că înlocuirea bicicletelor cu autoturisme în rândul populației chineze va provoca o creștere nelimitată a cererii pentru combustibil, după modelul american;
- manipularea prețului petrolului de către Arabia Saudită în ajunul alegerilor prezidențiale din SUA, având în vedere interesul companiilor petroliere americane pentru prețuri ridicate și sprijinul acordat de acestea administrației Bush;
- criza irakiană;
- mărirea rezervelor strategice ale SUA;
- scăderea producției mondiale;
- intervenția statului rus pe piața internă a petrolului etc.

Toate aceste explicații se fundamentează pe fenomene concrete petrecute, dar, în același timp, cei care le avansează acceptă că nu sunt suficiente. Totodată, se alimentează și se generalizează părerea că petrol ieftin nu va mai exista niciodată.

Experții Agenției Internaționale pentru Energie estimau, atunci când prețul petrolului era de 35\$ barilul, că acest nivel provoacă o deteriorare a PIB mondial cu aproximativ 225 miliarde dolari²³. Afectate urmau să fie în primul rând statele europene și cele în curs de dezvoltare, cele mai dependente de importul de petrol. În același timp, o creștere cu 10\$ (față de 35) a prețului barilului de petrol urma să determine o redistribuire a aproximativ 150 miliarde dolari între statele exportatoare.

Desigur, problema prețului petrolului este una mult mai complexă, dar reacțiile nervoase ale burselor la cele mai mărunte disfuncționalități, unele fără legături directe cu piața, demonstrează imensul potențial al petrolului în jocurile geopolitice.

Accesul la resurse sigure, contractele pe termen îndelungat, „rezistente” la fluctuațiile pieții, prețurile avantajoase, condiționările favorabile ori nefavorabile, boicotul, amenințările la adresa siguranței infrastructurii sunt instrumente folosite în trecut, astăzi și nu există nici un motiv care să convingă că nu vor fi folosite și în viitor pentru a influența deciziile politice în situații delicate. Atâta timp cât aceste

²³ <http://www.rbcdaily.ru/news/market/index.shtml?2004/05/07;54555>.

circumstanțe și practici nu afectează interesele majore ale marilor consumatori și marilor producători, ele se impun încet-încet în practica mondială și trebuie avute în vedere.

ÎN LOC DE CONCLUZIE

Vremurile când România era mare exportator de petrol beneficiind de avantajele acestui statut au devenit demult istorie. Astăzi țara noastră își asigură abia 60% din consum cu producția proprie, în condițiile în care multe din obiectivele devoratoare de acum 20 ani au dispărut. Acest lucru o ferește de oscilațiile imediate ale pieței energetice, dar nu și de efectele unor crize îndelungate. **Problema resurselor energetice se va transforma și pentru statul român într-una majoră de securitate.** Rezolvarea ei pe termen îndelungat ar trebui să constituie o prioritate supusă mai puțin condiționărilor politice, iar cele de natură economică ar trebui acceptate și gestionate, prin reciprocitate cu eventualii parteneri. Uniunea Europeană oferă garanția abordării în comun, de către toți participanții, a opțiunilor, dar în domeniul resurselor energetice ea însăși nu se află într-o situație prea confortabilă, membrii ei numărându-se printre marii dependenți de importul de petrol. De aceea, rezolvarea problemei acestei resurse este lăsată mai curând la inițiativa fiecărui membru în parte. Geopolitica petrolului nu ne ocolește, iar statul român ar trebui să se implice cu pragmatism în proiectele cu efecte benefice îndelungate generate și susținute de geopolitică.